

Агроекологія, радіологія, меліорація

УДК 631.5
© 2012

*В.В. Медведєв,
академік НААН*

*Національний
науковий центр «Інститут
грунтознавства та агрохімії
ім. О.Н. Соколовського»*

ЩОДО ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ І ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

Розглянуто джерела фінансування заходів з охорони і підвищення родючості ґрунтів, основним з яких є спеціальний фонд, що формується на підставі закону про плату за землю. Зважаючи на незадовільний стан земельних ресурсів, пропонується не призупиняти чинності цього закону, змінивши щорічну практику Кабінету Міністрів і Верховної Ради України. Обґрунтовано пропозиції щодо оптимізації нормативної бази закону, перелік обов'язкових заходів, які здійснюються за рахунок бюджету, і попередній мінімальний обсяг щорічних інвестицій.

На жаль, в Україні дотепер немає системи фінансування заходів з охорони і раціонального використання земель. Фінансування з державного бюджету здійснюється лише частково, не систематично, за рахунок різних джерел, переважно за залишковим принципом. Більше того, іноді незначні кошти, що все ж таки знаходяться, направляють на вирішення другорядних питань. Наприклад, на вапнування помірно кислих ґрунтів Лісостепу, де достатньо обмежитися заходами з фітомеліорації, на сидерацію, яку треба впроваджувати за кошти землекористувачів, на рекультивацию — відповідно за кошти промислових підприємств. У той самий час за традицією, яка склалася в минулому, не дотуються витрати сільгоспвиробників на мінеральні добрива і хімічні засоби захисту рослин від хвороб та бур'янів. У нових умовах занадто високих цін на хімічні засоби без державної підтримки досягти хоча б простого відтворення родючості ґрунтів неможливо.

З місцевих бюджетів відповідні заходи, як правило, взагалі не фінансуються.

Отже, якщо владні структури країни мають наміри справді змінити ситуацію з охороною родючості ґрунтів на краще, пропонується розробити й ухвалити у Верховній Раді принципово новий закон щодо фінансування заходів з охорони і підвищення родючості ґрунтів.

У зв'язку з цим необхідно вжити таких заходів:

- закон про плату за землю (1996 р.) розглядати як підставу для реалізації заходів з охорони і підвищення родючості ґрунтів. Не призупиняти чинності закону за ухвалення державного бюджету, сприяти захищеності основних його статей;

- переглянути тарифну ставку податку для ріллі, сіножатей та пасовищ, збільшивши її щонайменше у 3 рази (середня ставка дорівнюватиме 0,2%), бо податок, обчислений за штучно заниженої грошової оцінки на землю, не враховує сучасних цін на роботи, пов'язані з охороною земель. Важливо підкреслити, що ставки податків у чинному законі взагалі не продумані. Адже як може ставка податку в 0,1% (приблизно 10 грн з 1 га найкращого чорнозему, ціну якого визначено всього у 10 000 грн), утворити достатній фонд охорони і підвищення родючості ґрунтів, якщо, наприклад, найпростіший захід — виведення з ріллі і використання під пасовище 1 га — потребує не менше 100 грн. Тому обрахування надходжень до фонду має бути зовсім іншим. Приблизно таким: середня ціна 1 га земельної ділянки 50 000, середня ставка щорічного податку — 0,2%, тобто 100 грн. 3 42 млн га сільгоспугідь має надійти близько 4,2 млрд грн;

- скоротити перелік юридичних і приватних осіб, які звільняються від податку або користуються його зменшеною (часто символічною) сумою. Водночас інвентаризувати усіх без винятку платників податків;

- переглянути ст. 20 і 21 чинного закону, що встановлюють розподіл коштів, які надходять від сплати за землю. Зокрема, доцільно скоротити з 30 до 10% частину коштів, що зосереджуються на спеціальному бюджетному рахунку Державного комітету України із земельних ресурсів, і, навпаки, збільшити з 60 до 80% частину податків, що зараховуються на бюджетні рахунки сільської, селищної і міської рад, на території яких містяться земельні ділянки, що потребують охорони. Десять відсотків коштів, які згідно з чинним законом відрховуються до обласного бюджету, слід зберегти.

Перерозподіл плати на користь виконавчої влади найнижчого рівня супроводжуватиметься незаперечними перевагами, особливо підвищенням уваги до проблем безпосередніх землевласників і землекористувачів;

- зобов'язати землекористувачів брати активну участь в охороні земель. В удосконаленому законі слід чітко прописати, на які види робіт спрямовуються кошти, зібрані з платежів за землю, а які фінансуються за рахунок самих землекористувачів. Тут доцільно скористатися принципом, що діє в багатьох західних країнах: чим довша післядія заходу з охорони ґрунтів, тим більша частка держави у його фінансуванні і менша — землекористувача. Наприклад, агротехнічні заходи захисту ґрунтів від ерозії фінансуються землекористувачем; хімічна меліорація, реконструкція протиерозійних споруд — державою.

Далі розглянемо перелік першочергових заходів, які обов'язково треба впроваджувати і відповідно передбачити їхнє фінансування (хоча б частково) з державного або місцевих бюджетів.

Оптимізація структури земельних угідь. Цей захід складається з 4-х компонентів: вилучення з ріллі малопродуктивних і деградованих ґрунтів, трансформація угідь у пасовища, під заліснення, дотримання сівозмін. Передбачається опрацювати єдину для країни методику виконання цієї роботи, а для кожного землекористувача — проект з відповідними рекомендаціями. Зокрема, треба затвердити нормативні показники ґрунтів ріллі, на підставі яких остання виводиться з орних земель під інший вид користування або на консервацію. На реалізацію оптимізації структури земельних угідь з державного бюджету потрібні кошти на опрацювання методики оптимізації і безпосереднє виконання робіт із заліснення. Решту робіт (проекти внутрішньогосподарського землеустрою, освоєння земель під пасовища і реконст-

рукцію сівозмін) пропонується здійснювати за рахунок землекористувачів.

Унесення мінеральних добрив. Потрібно виходити з необхідності створювати бездефіцитний баланс елементів живлення, інакше збіднення орних ґрунтів триватиме. Для бездефіцитного балансу потрібно приблизно 150 кг д.р. азоту, фосфору і калію на гектар земельної ділянки. Враховуючи значні кошти, що необхідні для збалансованого ведення землеробської діяльності, і переважно фінансову неспроможність сільськогосподарських підприємств, без підтримки держави не обійтись. Тому обов'язково треба передбачати хоча б до 20% компенсації вартості добрив. Бажано задіяти також місцеві бюджети.

Унесення мікродобрив і бактеріальних препаратів планується здійснювати за рахунок землекористувачів. За рахунок бюджету слід передбачити лише кошти на вдосконалення наукового забезпечення.

Вапнування і гіпсування ґрунтів. Це дуже дороге, давні і добре відомі заходи. До того ж вони часто здійснюються із застосуванням місцевих матеріалів. Тому за рахунок бюджету слід зберегти не більше 20% вартості хімічної меліорації. Важливо також здійснити наукові розробки, спрямовані на здешевлення заходів або їх заміну на фітомеліорацію, особливо там, де є така можливість.

Добування торфу і сапропелю доцільно здійснювати за допомоги недержавних організацій. З державного бюджету бажано передбачити певну суму коштів на наукове забезпечення добування сапропелю, яке має низку невирішених питань.

Вкрай необхідні кошти для відновлення і модернізації меліоративних систем. Відомо, що відповідні витрати передбачено у програмі з гідротехнічної меліорації. Проте, на жаль, ці програми фінансуються частково або зовсім не фінансуються. Тому така ситуація має бути змінена.

Дуже важливо відновити зрошувальні землі, а саме: поліпшити їхній екологічний і технічний стан, продовжити спорудження систем дренажу. У південних регіонах на солонцюватих ґрунтах треба передбачити проведення глибокої плантажної оранки, ефективність і післядія якої дуже значні. На осушених землях слід провести рекультивацію та культуртехнічні роботи — ренатуралізувати частину земель, провести глибоке розпушування глейових ґрунтів.

Приблизно 50% витрат, потрібних на підтримку у нормальному стані протиерозійних споруд, слід передбачити за рахунок держбюджету, хоча в минулі роки ці витрати держава брала на себе повністю.

Необхідною складовою будь-якого плану ма-

ють стати моніторинг земельних ресурсів і нове обстеження ґрунтів.

Багато підготувати закон про збалансоване землекористування, який сприятиме імплементації основних засад стратегії в реальне агро-виробництво.

Якщо запропоновані заходи задіяти в удосконаленому законі про плату за землю та обов'язково дотримуватися його переглянутих норм, щорічно утворюватиметься сума податків, яка дорівнюватиме приблизно 4 млрд грн. У разі, якщо якась адміністративна одиниця не зможе зібрати відповідну нормативну суму (її треба визначити згідно із земельним кадастром і переліком платників податків у кожній області), обласна адміністрація може ухвалити рішення про часткове використання коштів, зібраних у міських населених пунктах, для здійснення заходів збалансованого землекористування в сільській місцевості. 4 млрд грн є достатньою щорічною сумою коштів на реалізацію першочергових заходів для збалансованого землекористування.

Щоб вишукати ресурси і задіяти відповідні механізми, можна передбачити різні підходи. Наприклад, прямі фінансові субсидії (тобто, часткову компенсацію витрат на вирощування рослинницької продукції) із преференціями для господарств, що впроваджують ґрунтоохоронні технології. Так, зокрема, чинять у більшості європейських країн для заохочення впровадження.

Інший спосіб — пряма фінансова підтримка аграрних товаровиробників, що прагнуть впровадити ґрунтоохоронні агротехнології.

Пряма фінансова підтримка могла б бути надана безпосередньо виробникам техніки і хімічних засобів захисту за умови цільового постачання цієї продукції сільськогосподарським підприємствам за зниженими цінами.

Впровадження ґрунтоохоронних технологій можливе через подолання усталених стереотипів, поглиблення дослідних робіт, організацію тренінг-курсів та обмін досвідом. Здійснити це можна лише за сприяння держави. За браком підтримки впровадження ґрунтоохоронних технологій розтягнеться на довгі роки.

Держава в упровадженні нових агротехнологій має відігравати найголовнішу роль.

По-перше, необхідно визнати нові технології агроінновацією, надати їй відповідного статусу і підтвердити такими пільгами:

- запровадити більш вигідні банківські кредити;
- створити чіткі умови компенсації частки кредиту за рахунок державного або місцевих бюджетів;
- звільнити від сплати податку на землю або зменшити його, передбачити першочерговість у продажу продукції для держрезерву (держзамовлення);
- встановити гарантовані і досить високі ціни на сільгосппродукцію.

По-друге, пільги мають бути обов'язковими і постійними у часі, бо якщо держава дбає про оновлення сільськогосподарського виробництва, вона повинна забезпечити реальну, а не декларативну підтримку інновацій в аграрному комплексі.

Висновки

Отже, є чимало фінансових механізмів підтримки нових підходів до впровадження ґрунтоохоронних технологій.

Головна умова їхньої реалізації — активна позиція державних інститутів — насамперед Верховної Ради, що формує законодавчі акти

і просто зобов'язана ухвалювати закони, які б підтримували інноваційні тенденції у землеробстві. Саме там має бути створено режим найбільшого сприяння інноваціям у землекористуванні, охороні та підвищенні родючості ґрунтів.